

Det er de seneste begivenheder, J.A. Hofman (Bang) omtaler i sine erindringer, men udgiveren har valgt yderligere at bringe 10 breve til faderen frem til 1854. J.A. Hofman (Bang) er stadig i begivenhedernes centrum. Som forpagter af Svenstrup ved Ringsted klager han over, at anlæggelsen af jernbanen mellem Roskilde og Ringsted gør det svært at skaffe arbejdskraft til godset. J.A. Hofman (Bang) afsluttede sin karriere som forpagter hos sin broder på Hofmansgave 1860-80.

Af noterne fremgår det, at de gengivne breve hidrører fra mindst to pakker i Hofmansgaves godsarkiv. Det er yderst beklageligt, at udgiveren ikke gør rede for omfanget af korrespondancen, end-sige hvilke kriterier der ligger til grund for udvælgelsen. Til gengæld har udgiveren gjort et meget stort arbejde for at skaffe personlige data om alle personer, der omtales i bogen. Herved opnår den også en væsentlig personalhistorisk værdi.

Ved siden af den handlingsmættede beskrivelse af et begivenhedsrigt liv indeholder bogen også værdifulde detaljer både om praktisk landbrug og jagthistorie. Såsom forfatterens ungdomsoplevelser som jæger ved Odense Fjord og tilrettelæggelsen af driften på godser, han kom i kontakt med.

Bogen er derfor ikke til at komme uden om ved beskæftigelse med landbrugets historie i første halvdel af det 19. århundrede i almindelighed og godsernes historie i særdeleshed.

Jens Skriver

Jens Boel: *Selvtænkeren. Agitatoren Peder Hansen, Lundby*. (Landbohistorisk Selskab, 1990). 193 s.

Den sjællandske fæstehusmand og agitator Peder Hansen, Lundby (1801-54) er ofte omtalt i skildringer af den politi-

ske kamp i 1830'erne og 1840'erne, ligesom han to gange har fået en fyldig omtale i generelle skildringer af den danske husmandsbevægelse. Første gang i C.Th. Zahles værk *Den danske Husmand* fra 1901 og anden gang i Fridlev Skrubbeltangs tobindsværk *Den danske husmand* fra 1952. Tidligere var Peder Hansen også blevet fyldigt omtalt i 1871 i D.E. Rugaards værk *Fremragende danske Bønder*. Så selv om Jens Boels afhandling er den første selvstændige fremstilling af Peder Hansen, Lundbys liv og politiske virke, er det langt fra en hidtil overset politisk skikkelse, der hermed har fået sin første monografi.

Selv om Jens Boel i høj grad bygger på sine forgængere i den foreliggende afhandling, der i forordet udtrykkelig siges i første række at være en skildring af Peder Hansens politiske virksomhed og ideologiske placering, og ikke en personlig biografi, så må denne monografi i den foreliggende udformning i høj grad siges at være velbegrundet.

I et glimrende sidste afsnit med titlen »Husmændenes første talsmand« redegør Jens Boel klart for tendensen i C.Th. Zahles skildring fra 1901 midt i husmandsbevægelsens politiske kampår samt for, hvorledes de af Zahle ukritisk gengivne mundtlige myter om Peder Hansen, Lundby senere er overleveret i skildringerne af den politiske kamp i 1840'erne, selv om der ikke er dokumentarisk belæg for de fleste, men at de netop er myter.

Hertil kan føjes, at denne monografi, i hvert fald for nærværende anmelder, levendegør den barske politiske og sociale virkelighed i 1830'ernes og 1840'ernes Danmark på en langt klarere måde end Fridlev Skrubbeltangs monumentale skildring af husmandsbevægelsen fra 1952. Dette hænger formentlig sammen med den fremskridts-tro og optimisme, der prægede Fridlev

Skrubbeltrangs forfatterskab og dermed var med til at gøre al den nød og elendighed, der prægede 1700- og 1800-tallets samfund, langt mere udholdelig og acceptabel for eftertidens læsere.

I sin skildring gennemgår Jens Boel kortfattet og klart de sociale vilkår for tidens husmænd og gårdmænd, den begyndende splittelse imellem de to grupper i bondestanden og Peder Hansens liv som fæstehusmand. Der kan selvfølgelig altid rejse sig diskussion om vægtingen af detaljerne i en sådan opsamling, men alt i alt forekommer Jens Boels fremstilling vel afbalanceret, og det ville være ubilligt at diskutere nuanceforskelle i tolkningen af tidens sociale vilkår på det fremlagte grundlag.

Højdepunktet i skildringen af Peder Hansens liv er givet skildringen af hans fængsling og betingede frifindelse i 1835/36. En justitssag, som meget passende af Jens Boel sammenholdes med den senere polemik mod bomuldsvever Hans Hansen, Mern, da denne blev foretrukket frem for den nationalliberale professor H.N. Clausen ved valget til den grundlovgivende rigsdag i 1848. Til sammen illustrerer disse to sager med en frysende klarhed tidens sociale realiteter.

Efter skildringen af tidens generelle sociale kår og Peder Hansens liv som fæstehusmand følger derpå en gennemgang af Peder Hansens virke som agitator og medarbejder på Rasmus Sørensen og I.A. Hansens blad *Almuevennen* frem til udstedelsen af »Bondecirkulæret« den 8. november 1845 samt hans virke som lønnet udsending for »Bondevenernes Selskab« efter dettes oprettelse i foråret 1846.

Gennemgangen af Peder Hansens virke, der er krydret med mange velvalgte eksempler fra hans artikler og pjecer, underbygger samtidens dom om, at hans virke i høj grad bidrog til at udvikle godsejernes og myndighedernes

hysteriske frygt for revolution, som førte til »Bondecirkulærets« udstedelse, og derved også indirekte til den epokegørende alliance mellem bondestand og liberalt borgerskab, som dannelsen af »Bondevenernes Selskab« var udtryk for.

Blandt de refleksioner, som fremstillingen har givet anledning til, er, at Jens Boels påvisning af den nedvurdering af Peder Hansens betydning og virke, som hans kampfæller Rasmus Sørensen, Venslev og I.A. Hansen lader ham blive til del i deres erindringsværker, klargør, hvor afhængig vor vurdering af tidens husmands- og gårdmandspolitik er af de degnekristne politikeres selvforståelse og skildring af tiden.

Således optræder hverken Peder Hansen, Lundby eller Asmund Gleerup i Knud Bannings disputats fra 1958 om de *Degnekristne*, heller ikke i gennemgangen af disses politiske virke. Dette kan til dels skyldes, at Knud Banning i hovedsagen stopper sin analyse af bevægelsen med Rasmus Sørensen, Venslevs afskedigelse uden pension fra skolelærerembedet i Venslev den 17. februar 1844.

Der kan således være god grund til at ønske sig flere lignende »biografier« af bondestandens førende talsmænd fra disse år. Da det yderligere forekommer, som om Jens Boel har svært ved at placere og tolke en person som Orla Lehmann i sammenhængen, kan ovenstående ønske endvidere sagtens udvides til også at gælde de nationalliberale politikere.

Nærværende fremstilling, der i øvrigt er krydret med en række velvalgte illustrationer, kan kun øge lysten efter mere, og den er hermed anbefalet på det varmeste.

Finn Stendal Pedersen

Hanne Engberg: *En frigørelseshistorie. Margrethe Vullum 1846-1918*. (Gyldendal, 1994). 386 s.